

DANIEL LEE • SS Subayının Koltuğu

DANIEL LEE İkinci Dünya Savaşı ve Holokost sırasında Fransa ve Kuzey Afrika'da yaşayan Yahudiler üzerine çalışan bir tarihçidir. Modern tarih dersi vermenin yanı sıra, radyoculuk da yapmaktadır.

The SS Officer's Armchair. In Search of a Hidden Life

© 2020 Daniel Lee

Bu kitabın yayın hakları Anatolia Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
The Random House Group Limited'in alt markası olan Vintage'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 3211 • Politika Dizisi 227

ISBN-13: 978-975-05-3380-8

© 2022 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2022, İstanbul

EDITÖR Merve Öztürk

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Nebiye Çavuş

DİZİN Mehmet Can Atala

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

DANIEL LEE

SS Subayının Koltuğu

Bir Nazinin

Gizli Yaşamının Peřinde

The SS Officer's Armchair

In Search of a Hidden Life

ÇEVİREN *Büke Temizler*

*Holokost'ta katledilen
1,5 milyon Yahudi çocukla aynı kaderi paylaşan
Ryszard Seidenros (1930-1942)
anısına...*

İÇİNDEKİLER

<i>KISALTMALAR</i>	9
TEŞEKKÜR.....	11
KATILIMCILAR	17
Giriş	23
1 “Gerçek” Nazi.....	39
2 Yeni Dünya’dan Kalma Fikirler.....	63
3 “Sıfır Saati”.....	77
4 “Savaş Gençliği” Kuşağı.....	93
5 Boş Konuşma.....	117
6 SS Ailesi.....	153
7 <i>Lebensraum</i>	201
8 Stavyshe.....	215
9 Bira Şişeleri.....	247
10 Bahnhofstrasse’deki Adam.....	279
11 Gisela Dansta.....	305
Sonsöz	321
<i>FAYDALANILAN ARŞİVLER</i>	331
<i>DİZİN</i>	333

KISALTMALAR

ABS	Archiv bezpečnostních složek (Güvenlik Hizmetleri Arşivi, Prag)
AG	Adolf Griesinger
AUoH	Hohenheim Üniversitesi Arşivleri
BAB	Bundesarchiv, Berlin-Lichterfelde (Alman Federal Arşivi)
BfZ	Bibliothek für Zeitgeschichte, Stuttgart (Çağdaş Tarih Kütüphanesi)
CDJC	Centre de Documentation Juive Contemporaine, Mémorial de la Shoah, Paris (Modern Yahudi Belgeleme Merkezi, Shoah Anıtı)
DAKO	Derzhavnyi arkhiv Kyivs'koi oblasti (Kiev Bölgesi Devlet Arşivleri)
DSK	<i>Das Schwarze Korps</i>
GFA	Griesinger Aile Arşivi
HStAS	Hauptstaatsarchiv Stuttgart (Ana Devlet Arşivi, Stuttgart)
MHP	Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı Arşivleri
MLA	İrk ve İskân Merkez Büro Evlilik Belgesi Başvuruları
NAP	Národní archiv v Praze (Ulusal Arşiv, Prag)
NARC	Noterlik Arşivleri Araştırma Merkezi, Bölge Asliye Mahkeme Binası, New Orleans
RG	Robert Griesinger
RSHA	Reich Güvenlik Baş Dairesi
RuSHA	SS İrk ve İskân Merkez Bürosu

SD	<i>Sicherheitsdienst</i> (SS güvenlik ve istihbarat servisi)
SK	Sammlung Knoch
SS	<i>Schutzstaffel</i> (Koruma Takımı)
SSt	Sammlung Sterz
StAL	Staatsarchiv Ludwigsburg (Devlet Arşivi, Ludwigsburg, Baden-Württemberg)
StASt	Stadtarchiv Stuttgart (Stuttgart Şehir Arşivleri)
StAT	Stadtarchiv Tübingen (Tübingen Şehir Arşivleri)
SZ	<i>Süddeutsche Zeitung</i>
WG	Wally Griesinger
WGCB	Wally Griesinger'in "Çocuk Kitabı"
WGD	Wally Griesinger'in günlüğü

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Griesinger ailesinin nezaketi, desteği ve anlayışı olmasaydı asla yapılamazdı. Her şeyden önce, ailelerinin geçmişiyle ilgili oldukça zor sorular sormaya niyetli bir yabancıya karşı incelikle yaşamlarını ve kalplerini açan Robert Griesinger'in kızları Jutta Mangold ve Barbara Schlegel'e en derin şükranlarımı sunarım. Griesinger ailesine ait çok sayıda belge, mektup, fotoğraf ve günlükleri benimle paylaşan Jochen ve Irmela Griesinger'e en içten ve yürekten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, görüşmelerimiz sırasında böylesine iyi ve samimi bir ortam yarattığı için Barbara'nın kocası Fritz Schlegel'e teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak da Eda Vendysova Bakalorova'ya, Anna Marhold'a ve Nathan Marhold'a şükranlarımı sunarım, onların büyük cömertliği olmasaydı *SS Subayının Koltuğu* asla tamamlanamazdı.

Yedi ülkede yürüttüğüm araştırma sonucunda arşivcilere ve kütüphanecilere olan saygım daha da arttı. Özellikle, Bundesarchiv, Berlin-Lichterfelde; Staatsarchiv, Ludwigsburg; Hauptstaatsarchiv, Stuttgart; Stadtarchiv Stuttgart; Bibliothek für Zeitgeschichte, Stuttgart; Archiv bezpečnostních složek, Prag; Noterlik Arşivleri Araştırma Merkezi, New Orleans ve Hoover Enstitüsü Kütüphanesi, Stanford başta olmak üzere, çalıştı-

ğım tüm kurumlarda bulunan, bana daima yardımcı olan nazik çalışanlarına teşekkür etmek isterim. Vlasta Měšt'ánková (Ulusal Arşivler, Prag) ve Mary Lou Eichhorn'a (Williams Araştırma Merkezi THNOC, New Orleans) beni doğru arşiv materyallerine yönettikleri için ve Stanford'un kütüphaneler arası ödünç alma görevlisi Mary Munill'e, imkânsıza yakın kaynakları bulmama böyle ustalıklarla yardım ettiği için özellikle teşekkür ederim.

Robert Griesinger'in Nazi döneminden kalma belgelerini, Floransa'daki Avrupa Üniversitesi Enstitüsü'nde Max Weber doktora sonrası araştırmacısı iken buldum. Justin Valasek bu kadar çok akşam yemeği partisine ev sahipliği yapmayı –ve Griesinger'in Via dei Macci'deki dairemizde sonraki pek çok konuşmamızın ana konusu olmasını– kabul etme nezaketini göstermeseydi, bu hikâye asla gün yüzüne çıkamazdı. Aynı şekilde, öncelikle EU'deyken ve Floransa'dan ayrılmamın ardından da, belgelerin tercüme edilmesine ve Griesinger ve ailesi tarafından üretilen karalamaların deşifre edilmesinde yardım etmek için bana vakitlerini büyük bir cömertlikle ayıran arkadaşlarıma ve meslektaşlarıma şükranlarımı sunmak isterim: Birgit Apitzsch, Christine Brocks, Max Drephal, Sabine Hanke, Lucia van Kaick, Stefan Lamp, Jannis Panagiotidis, Lea Pao, Philipp Rehm, Erika Rubesova, Luca Scholz, Jenny Simon, Andrea Wechsler, Seán Williams ve Benjamin Ziemann. Bana Nazi döneminden kalma, sayamayacağım kadar çok miktarda belgeyi deşifre etmekte yardımcı olan Maren Frömel'e özellikle teşekkür ederim.

Şanslıydım ki Griesinger'in hikâyesini keşfetmek için çıktığım seyahatlerim sırasında, birçok insanın cömert yardımına, misafirperverliğine ve değerli tavsiyelerine sahip olabildim: Erin Albritton, Sigrid Brüggemann, Rob Cameron, Jaroslav Cvancara, Ivana Dejmková, Anna Magdalena Elsner, Dr Ulrich Fellmeth, Charles Gottlieb, Holger zur Hausen, Alena Kamenová, Daniela Karasová, Petra Krátká, Eduard Kubu°, Stefanie Leisentritt, Jiří Linek, Peter Lundgren, Roland Maier, Jaroslava Milotová, Heribert Möhres, Melanie Moll, Melissa Monica,

Dr Roland Müller, Josef Nařl, Greg Osborn, Jiří Padevět, Sharon Quiachon-Bechmann, Udo Rauch, Sally Reeves, Irina Renz, Jakob Roesler, Katerina Santurova, Eva řkvárová, Vincent Slatt, Barbora Stolleova, Judit Vamosi, Tereza Vlášková, Dr. Anja Waller, Marina Wyler ve řárka Zouzalíková.

Dünya çapında birçok akademisyene, meslektaşına ve arkadaşına, benim için tahmin edebileceklerinden çok daha fazlasını ifade eden önerileri, nezaketleri ve iyilikleri için teşekkürü borç bilirim: Laura Almagor, Arthur Asseraf, Jaromír Balcar, Antony Beevor, Jakub Beneř, Jane Caplan, Tom Carey, Giovanna Ceserani, Rebecca Clifford, Martin Conway, Chris Dillon, Eugenio Donadoni, Rowan Dorin, Laura Lee Downs, Charlotte Fonrobert, Ben Frommer, Alexandra Garbarini, Robert Gildea, Emanuela Grama, Abigail Green, Wolf Gruner, Anna Hájková, Karen Harvey, Jacqueline Heaton, Alma Heckman, Alice Kaplan, Alexander Kruglov, Glenn Kurtz, Jan Lániček, Lisa Leff, Philippa Levine, Mary McLeod, Jürgen Matthäus, Andrea Mehrländer, Douglas G. Morris, Dirk Moses, Eliot Nidam Orvieto, Philipp Nielsen, Dieter Pohl, Felix Römer, Sandrine Sanos, Suzanne Schneider, Laura Schor, Stefanie Schüler-Springorum, Ben Shepherd, Anne Simonin, Martin Smok, David Stahel, Elli Stern, Elizabeth St George, Susan Rubin Suleiman, Fritz Tubach, Anna von der Goltz, Martha Weinman Lear, Natasha Wheatley, Tara Zahra ve Volker Zimmermann. Rehberlięi ve kararlılığı için Hanna Diamond'a; bu kitabın çoğunun yazıldığı Stanford Üniversitesi'nde bir yıl geçirme fırsatı veren Aron Rodrigue'nin sınırsız cömertliğine ve verdiği yüzme derslerinde Üçüncü Reich ile ilgili her şeyi bir anlığına da olsa unutmamı sağlayan Talz Leman'ın sabrına sonsuz teşekkürler ederim.

Bu çalışma için en çok da yakın çevreme borçluyum. Sheffield Üniversitesi tarih bölümüne, entelektüel açıdan çekici ve eşitlikçi bir akademik yuva sağladıkları için minnettarım. Beni hep destekleyen bir topluluk sunan birkaç meslektaşına (başkalarına haksızlık etme riski pahasına) teşekkürlerimi sunmak isterim: Rebecca Freeman, Julie Gottlieb, Dina Gusejnova, Eirini Karamouzi, Sarah Miller-Davenport, Caoimhe Nic Dhái-

bhéid ve Mary Vincent. 2019 Eylülünden itibaren yeni akademik yuvam olan Londra Queen Mary Üniversitesi Tarih Okulu'na da bu kitabın son aşamalarında, bana böylesine samimi ve ufuk açıcı bir ortam sağladığı için özel bir teşekkürü borç bilirim.

Taslak ve planın bölümlerini kapsamlı ve etkili bir biçimde okudukları için Hadley Freeman, Adam Freedman, Ann Jefferson ve Anne Sebba'ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Marion Kaplan, Sue Vice ve Gerhard Wolf, taslağın tamamını sabırla okuyarak aydınlatıcı geribildirimler verdiler. Bu kitap, onların emekleri sayesinde daha iyi bir çalışma olabildiği, ancak tek bir kelimesinden sorumlu tutulmamalıdır.

Temsilcim Peter Straus'a paha biçilmez tavsiyeleri ve bıkmadan sunduğu desteği için ve Rogers, Coleridge ve White'taki herkese, özellikle Matt Turner'a şükranlarımı sunarım. Tasarımın hazırlanma aşamasındaki yardımları için Lionel Leventhal, Michael Leventhal ve Naomi Tongue'a da teşekkür ederim. Bea Hemming'den daha yetenekli ve kibar bir editör tahayyül dahi edemezdim. Jonathan Cape'teki herkese, kitabın basım sürecini yürüttükleri için minnettarım: Marigold Atkey, Darren Bennett, Monique Corless, Mandy Greenfield, Daisy Watt. Öte yandan, ABD temsilcim Melaine Jackson ve editörüm Paul Whitlatch'a teşekkür ederim. Hachette'ten David Lamb ve Carrie Napolitano'ya da cömertçe sundukları editoryal tavsiyeleri için teşekkürü bir borç bilirim.

Çoğunlukla farkında bile olmadan bana ettikleri yardımları için, bu kitabı yazarken bana karşı hep çok iyi olan arkadaşlarıma teşekkür ederim. Özellikle Ludivine Broch, Carolina Corsetto, Joey Hasson, Becca Marcus ve Eddie Marshbaum'a, Robert Griesinger ile ilgili yaptığımız saatler/aylar/yıllar boyu süren sohbetlerimize katlandıkları ve benden hiçbir zaman sonsuz destek ve bilgeliklerini esirgemedikleri için teşekkür ederim. Yazım sürecinin her adımında bana yol gösterici tavsiyelerde bulunan ve eserimi geliştirmek için çok değerli önerilerde bulunan Asher Dresner'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

En önemlisi aileme en içten teşekkürü borç bilirim. Beni her

daim cesaretlendiren ve bana ilham kaynağı olan kardeşlerime ve sarsılmaz rehberlik ve sonsuz sevgi sunan büyükanne ve büyükbabama teşekkür etmek isterim. Kayınvalidem Toni Marcus ile kayınpederim Robert Marcus'a beni her zaman destekledikleri ve motivasyon kaynağım oldukları için çok teşekkür ederim; onlar ve eşimin kız kardeşleri ve aileleri beni Marcus klanına hayal edebileceğimden de fazla bir nezaket ve cömertlikle karşıladılar.

Ebeveynlerime de sonsuz şükranlarımı sunarım. Babamı, iyi mizahlı, ilgi alanlarımın peşinden gitmem için beni cesaretlendirmesi ve bana olan inancı için ne kadar özsem azdır. Çocukken bana uyumadan önce anlattığı hikâyelerini o çoktan unutmuş olsa da, onları anlatma biçimini hiçbir zaman unutmadım ve hatta bu kitabın anlatısına da yansdı. Bütün bu çabaları için ona asla yeterince teşekkür edemem. Annem tüm hayatımda en büyük ilham kaynağım olmuştur. Okumaya olan sevgimi ve detaylara olan ilgimi bana aşıl原因an hep o olmuştur. Saymakla bitmeyecek kadar büyük fedakârlıkları, büyük sevgisi ve küçüklüğümden beri benimle sürekli Scrabble ve Boggle oynama çabası olmasaydı, şu an olduğum kişi ve bir tarihçi olamazdım.

Bu kitap, aynı benim gibi, çok sayıdaki taslağı yorulmak bilmeden okuyan ve bu projenin her yönünü benimle tartışan Elizabeth Marcus olmadan yazılamazdı. Araştırmalarımı derinleştirmem, daha odaklı çalışmam ve sahip olduğum varsayımları yeniden düşünmem için beni zorlamasına karşı duyduğum minnettarlığımı ifade edecek kelimeler bulmam mümkün değildir. Bu projenin en zorlu aşamalarında beni ayakta tutan Elizabeth'in sevgisi, sabrı ve gülüşüydü. Teşekkürler EJ. Yeni bir onuyla girerken daha nice nice macera dolu yıllara.

DANIEL LEE

Londra, 1 Ocak 2020, yılbaşı

KATILIMCILAR

Walter Bertsch – Bohemya ve Moravya Protektorası'ndaki Ekonomi ve Çalışma Bakanı; Prag'da, kendisi için çalışmak üzere Griesinger'i işe alan kişidir.

Rudolf Bilfinfer – Reich Güvenlik Baş Dairesi'ne (RSHA) atanmasından önce, Griesinger'le birlikte Stuttgart Gestapo'sunda avukat olarak çalışmıştır.

Karl Hermann Frank – 1939 yılında Proktektora'da eyalet bakanı olan ve 1943 Ağustosunda, Wilhelm Frick'in Valilik [*Reichsprotektor*] görevini üstlenmesinden sonra yalnızca görünüşte Bohemya ve Moravya'yı yönetmiş olan, önde gelen Südetli Nazi yetkilisi.

Adolf Griesinger – Robert Griesinger'in babası, 1871'de New Orleans, Louisiana'da doğdu.

Albert Griesinger – Robert Griesinger'in küçük kardeşi.

Gisela Griesinger (evlenmeden önceki soyadı *Nottebohm*) – Robert Griesinger'in eşi, 1912'de Hamburg'da doğdu.

Irmela Griesinger – Jochen Griesinger'in karısı.

Jochen Griesinger – Albert'in oğlu ve Robert Griesinger'in yeğeni.

Lina Griesinger (evlenmeden önceki soyadı *Johns*) – Robert Griesinger'in büyükannesi, 1848 yılında New Orleans'ta doğdu.

Robert Arnold Griesinger – Nazi işgali altındaki Prag’da bir avukat, SS subayı ve Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı görevlisi.

Robert Griesinger, Snr – Robert Griesinger’in büyükbabası, 1841’de Stuttgart’ta doğdu.

Wally Griesinger (evlenmeden önceki soyadı Passmann) Robert Griesinger’in annesi, 1884 yılında Duisburg’da doğdu.

Joachim Grosser – Gisela’nın ilk evliliğinden oğlu; Robert Griesinger’in üvey oğlu.

Wilhelm Harster – Stuttgart Gestapo başkan yardımcısı; daha sonra Hollanda’da Güvenlik Polisi ve *Sicherheitsdienst* (SD) başkanı olarak görev yaptı.

Bayan Helmichova – Wally Griesinger’in Çek komşusu, Wally’nin isteği üzerine, savaştan sonra Robert’in akıbetini öğrenmek için Prag’a gitti.

Alfred Hugenberg – Gazete patronu ve *Deutschnationale Volkspartei* (DNVP) adlı nasyonal partinin lideri; 1933’te Hitler hükümetinde çalıştı.

Jana¹ – Griesinger’in evraklarının bulunduğu koltuğun şu anki sahibi.

Paul Emile Johns – Lina Griesinger’in babası, 1798 ya da 1800’de Kraków’da (Avusturya İmparatorluğu) doğdu; sonra New Orleans’ta besteci ve müzisyen oldu.

Jutta Mangold (evlenmeden önceki soyadı Griesinger) – Robert Griesinger’in kızı, Ocak 1937’de doğdu.

Konstantin von Neurath – Hitler’in ilk Dışişleri Bakanı ve Robert Griesinger’in Suevia Tübingen’den Birlik kardeşi; Mart 1939’da Hitler tarafından Bohemya ve Moravya’nın ilk Valisi [*Reichsprotektor*] olarak atandı.

Friedrich Nottebohm – Gisela’nın amcası; İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD’de yaşadığı gözaltı olayıyla ilgili, Lahey’deki Uluslararası Adalet Divanı’nda dava açıldı.

Barbara Schlegel (evlenmeden önceki soyadı Griesinger) – Robert Griesinger’in kızı, Aralık 1939’da doğdu.

Walter Stahlecker – Stuttgart Gestapo Şefi’ydi, sonra *Einsatzgruppe A*’nın komutanı oldu; Sovyet partizanlarıyla yapılan sa-

1 Kişinin mahremiyetini korumak için ismi değiştirilmiştir.

vaşta öldürüldü; cenazesi Mart 1942'de, Prag Kalesi'nde kaldırıldı.

Ingeborg Venzmer (evlenmeden önceki soyadı Nottebohm) – Gisela'nın kız kardeşi.

Veronika² – Jana'nın kızı.

Hans von Watter – Robert Griesinger'in Suevia Tübingen'den Birlik kardeřiydi; sonra, Prag II Meclis Üyelięi yaptı.

2 Kişinin mahremiyetini korumak için ismi değiştirilmiştir.